

FÁK AZ ÚTSZÉLÉN.

□ Bihariné a sparherd mellett itta a teáját és közbe aludt. Himlőhelyes, féllábú asszony volt, már nem fiatal, de a sötétszőke tömött haját egy fiatal leány is megirigyelhette volna.

□ Ennek a nőnek a kereseti forrása igen különös és nem épen eszményi tisztaságu volt, habár nem vágott bele semmiféle erkölcsi vagy becsületbeli paragrafusba s így inkább a nyomorúság ötletei közé szortirozhatná el a kegyes morál, ha egyáltalán a morál kegyes és nem kegyetlen volna.

□ Így azonban a szomszédok — ferencvárosi szomszédok — munkanélküli suszterek, züllött asztalosok, titokzatos bábaasszonyok és nyavalyás varróleányok azt mondják Biharinéről: svindler.

□ Ostobaság. A svindlerek csak ötletes emberek, kik próbára teszik felebarátaik bizalmát és eszeségét. Nekem csöppet sem antipátikus a svindlerek társadalma. Ez a társadalom végre is csak egy iskola. A nem svindlerek, vagy a még nem svindlereknek az iskolája. Az ember itt megtanulja elveszíteni a bizalmát. És ez kell. T. i.: lehámlik róla a vele született, az ostoba, a naiv emberi hite és lassankint új bőrt kap a lehámlott helyébe. A bizalmatlanság nyers bőrét vagy az életbölcse-ség fanyar, de olykor rózsás felületét. Ez utóbbi az úgynevezett: derült élet-filozófia. Amikor minden csalás és minden csalódásra azt mondjuk magunkban derült megnyugvással: ezzel is többet tudok...

□ Ez a Bihariné öt esztendő előtt, mikor még megvolt mind a két lába, mosónő volt. Azután egy télen, amint ruhát vitt teregetni, a padlás síkos lépcsőjéről leesett, az egyik lábát amputálni kellett s minthogy nem tudott többé mosni, albérlőket tartott.

□ De mi az, albérlőket tartani? Ez nem jövedelem.

És Biharinének jövedelem kellett. Nem sok, de okvetlenül több, mint mikor még két lába volt. És jött egy kitünő ötlete. Az albérlőkkel, akik valamennyien igen szépen tudtak írni s meghatóan tudtak hazudni, gyönyörű, szívettepő leveleket íratott azokhoz a vagyonos és előkelő felebarátaikhoz, kik nem annyira erkölcsi, mint inkább társadalmi kötelességüknek tartják az alamizsna-osztogatást.

□ És a féllábú asszony kifogyhatatlan ötletességű volt az alamizsna-kérésben. Már valóságos művészté fejlődött ötletessége, különösen, mióta olyan tökéletes nyomor-stilusban írták meg leveleit és kérvényeit, mint a mostani bérlői: Jakobovich és Pesztalits Pongrác.

□ Jakobovich, ki ez idő szerint benn az ágyában olvas, egy igen titokzatos nyelvtanító. Titokzatos abból az okból, hogy senki sem tudja hol tanít, kit tanít, mi a jövedelme, a családi állapota és merre a hazája.

□ Ötven év körüli, kis kopott ember, hallgatag, mint egy berozsdásodott zár, melyet évek óta nem nyitottak ki. A szeme zavaros, pedig nem iszik, a háta görnyedt, hegyes, hosszú orra inkább szederjes mint vörös és zavaros szemének állandóan olyan a pillantása, mint mikor a golya búcsuzkodik ősszel a mocsarától.

□ Hogy négy hónapja alszik hitelbe a féllábú asszony ágyában és issza esténként a teáját, ennek a lélekfacsaró nézésének köszönheti. Az asszony annyira sajnálja, hogy nem tudna neki felmondani s körülbelül inkább meghalna, minthogy valakinek elmondaná, hogy Jakobovich potyára lakik nála.

□ Hogy ez a Jakobovich négy esztendőt töltött az örültek házában s hogy csak most, egy eszten-

deje engedték szabadon, ez is egyik titka Biharinének, amit csak egy félénk percében árult el másik bérlőjének: Pesztalits Pongrácnak.

□ Pesztalits a konyhában ül és vacsorázik. Disznósajtot eszik és teát iszik hozzá. Öreg ember, feszesen ül, magas, sovány és mindig szigorúan akar nézni, ami sikerül is neki, bozontos szemöldökénél fogva s a mellét úgy kifeszíti, mintha minden percben elő akarna lépni egy önérzetes szónoklásra.

□ Ép ellentéte Jakobovichnak. Nagyon sokat beszél és mindig. Most is beszél. Az asztal túlsó végén egy kis ónszínű, szomorú szemű, alázatos nézésű nőszemély ül, egy facér cseléd. Ehhez beszél.

□ Ez a leány nincsen több huszonöt esztendősnél, de negyvennek látszik. A fakó, homokszínű haja olyan szorosan van összefonva, hogy a homloka csak úgy feszül tőle s az öreges parkét réklíje becsületes nyíltsággal símul vézna kis derekához. Seholy egy kis buggy, egy bő ránc, mint a többi vászon-cselédén, kiknél holmi hiányosságok takargatása szükséges. Nagyon rút kis féreg, szeplős is, kancsal is, a feje olyan kicsi mint egy madaré, de a barna, hűséges kutya szeméből szív és jóság sugárzik ki.

□ Most az élete történetét mondja el az öreg embernek, aki jóízűen eszi a paprikás disznósajtot és cupogtatva issza az ordináre, förtelmes szagú rumos teát.

□ A leányból nehéz kiszedni a szót, de Pesztalits kiszedné a haldoklóból is. Mindig kérdez, melyre muszáj felelni.

□ Így aztán megtudja, hogy a leány csikmegyei, árva, csak egy öreg nagyanja, meg egy világtalan öccse van, akiket ő tart s hogy tizenkét esztendőskorától szolgál.

□ Pesztalits megette a disznósajtot, a teáját mind az utolsó csöppig kiitta, aztán lábújjhegyen bement a szobába, ahol Jakobovich feküdt, kihozta a pipáját, zsebéből elővett egy pakk dohányt és rágyújtott.

□ A féllábu asszony végérvényesen elaludt a sparthard mellett s a facér cseléd ölében egy piszkos fehér macska dorombolt, elégedetten, boldogan s lustán nézegette a Pesztalits pipájának füstjét, amint ez nehézkesen, mint törött szárnyu madár repült fölebb-fölebb a levegőbe.

□ A másik szobában egy szál faggyúgyertya mellett olvasott Jakobovich, de egyetlen-egyszer sem lehetett hallani, hogy fordította volna a könyv lapját.

□ Pesztalits be-benézett a szobába, a fejét meg-rázta, azután közelebb ült a leányhoz s intett neki a szemével.

□ »Régen ismeri maga Biharinét?« kérdezte halkán és nagy elővigyázattal, hogy meg ne hallja más rajtuk kívül.

□ »Még akkor meg volt mind a két lába«, felelte a leány s a macska fejét simogatta. »Ott mosott, ahol én szolgáltam«.

□ »Hát ezt nem ismeri?« mutatott pipájával a szoba felé. »Én csak két hónapja vagyok itt«.

□ »Nem«, intett a leány.

□ Pesztalits még közelebb ült a leányhoz s most már olyan suttogva beszélt, hogy maga is alig hallotta.

□ »Ez nem rendes ember«, mondta. »Nem a becsületét értem. Minden szegény ember becsületes, mégha némelykor összeütközik is a törvénnyel. Ki jöjjön a törvénnyel összeütközésbe, ha nem a szegény? A gazdag? A gazdag mi a fenének lopjon vagy csaljon. Van annak értelme? Magával így nyíltan beszélek. Egyszerű leánynak látom, de becsületesnek. Talán lesz értelme is. Ha nincs, az sem baj. Nőnél nem az ész a fődolog, hanem a szív és a hűség. Hűséges legyen mindenben. Munkában, ragaszkodásban, szeretetben. Én, édes leányom, hatvankét esztendőskor leszek a nyár derekán. S még mindig dolgozom. Napidijas vagyok a vasutnál. Ez egy kicsit furcsa, hogy én, Pesztalits Pongrác, a hatvankét esztendőskor családapám, Pesztalits Virginiának, az Opera legszebb táncosnőjének az apja, aki negyvenöt forintért körmöl, hónapos ágyban alszik és — hanem ezt utoljára hagyom. Az én becsületes attributumát utoljára hagyom. Majd akkor felmutatom: nézze, leányom, Balogh Mária, én, hogy magamról szóljak, a becsület koldusa vagyok. A leányomnak kétezer forintos lakása van, az anyjának és a hugának ötszáz forintosat tart, Virginiának van Budapesten a legszebb két arab paripája, kuttyája olyan, hogy százakat ér, a bundája kékrókéval van bélelve, a feleségem,

az anyja, sirva beszélte a boldogságtól, hogy ezer-öttszáz forintot fizetett ki érte Virginia. És én, az apja, hisz látta, tizért disznósajtot vacsorázok, szeszes itali élvezetem egy csésze tea és — hát most már nézze. Mit várjak vele? Nézze ezt a tíz esztendős tavaszi kabátot ott az ajtó sarkán. Olyan ritka mint a szita, rongyos, piszkos és én, Pesztalits Pongrác, a hatvankét esztendős családapa, abban a kabátban telelek ki. Az a kabát az én becsületem. Járhatnék száz forintos prémés bundában, szívhatnék husz krajcáros szivarokat, vacsorázhatnék prágai sonkát és ihatnék finom bort, nem teszem. Az én becsületem szentsége: ez a kabát!«

□ Balogh Mari nem értette meg egészen ezt a beszédet, csak a szomorúságot érezte ki belőle és sirt. Lehajtotta fejét az asztalra és sirt. Hangtalanul, nagyon keservesen, de fegyelmezetten, úgy, ahogy egy cselédhez illik, akinek nem szabad megmutatni, hogy neki fáj valami.

□ A vén ember is megtörülte a szemét, ismét bemutatott a szobába és titokzatosan rázogatta a fejét.

□ »Ez nem rendes ember. Már mint az elméjében. A mult éjszaka felébredek s látom, még mindig olvas. Felkelek, hogy az ő gyertyája mellett megnézzem az órámat, hát látom, hogy a könyv fordítva van a kezében s ő a plafondot nézi. Most sem olvas. Egyetlen-egyszer sem hallottam, hogy lapot fordítana. Ez, tudja leányom, hogy ez négy esztendeig volt az örültek házában?« A leány borzadva nyitotta ki a szemét és keresztet vetett magára.

□ »Rémítő!« suttogta.

□ »Én«, szólta Pesztalits s a rum utálatos szaga az öreg emberek hideg leheletével csapott a leány arcába, »csak magának mondom el, én bizonyosan tudom, hogy ez a Jakobovich most sem épelméjű s hogy örültebb mint valaha volt. De rettenetesen ravasz. Én a saját szememmel láttam — de el ne visítsa magát — hogy beretvát rejteget a párnája alatt. Minek? . . . Leányom, Balogh Mária, emlékezzen az öreg Pesztalits szavára, hogy ebben a házban még véres tragédia történik egy éjszaka. Egy öreg ember, egy féllábu asszony s egy örült egy fedél alatt, aki beretvát rejteget az ágyában

és egész éjszaka úgy tesz mintha olvasna, pedig nem olvas és Isten tudja mire gondol az örült agyvelejével«.

□ A leány nem mert felnézni az asztalról, úgy félt. Egyik kezével görcsösen belemarkolt a macskába, hogy ez leugrott az öléből s másik kezét az asztalon keresztül az öreg ember felé nyújtotta.

□ »Hát akkor itt...«, suttogta kimeresztett szemmel.

□ »Igen«, sugta vissza az öreg ember s kivette a pipát a szájából, »itt a halál járkál közöttünk. Itt sétál, itt vigyorg reánk, a szeme rajtunk van, keze fogja a torkunkat«.

□ A leány irtóztva suttogta:

□ »Ne, ne! . . . Hisz ez nem muszáj, hogy így legyen. Valamit tenni kell. Meg kell mondani Biharinénak és el kell küldeni az örültet«.

□ »Hová?« kérdezte Pesztalits szomorúan. »Vissza az örültek házába?«

□ »De, de«, mondta a leány, »inkább! Itt csak nem ölheti meg az embereket?«

□ »Az embereket!« mosolygott szeliden, szomorúan Pesztalits. »Miféle embereket? Egy öreg embert, meg egy féllábu, nyomorék, nyomorult asszonyt. Miért ne? Hisz az mindegy. Ezért dobjunk ki az utcára egy beteg és öregedő embert? Egy tébolyodott elméjű?«

□ A leány felkönyökölt az asztalra s nem szólt semmit. Rebbenés nélkül, elmerülve, szomorúan nézett a levegőbe.

□ »Maga«, kérdezte az öreg ember s a tekintete messze révedezett, »sajnálna valamit itthagyni?«

□ A leány összerezzen.

□ »Azokat, akiket én tartok«.

□ »Más valakije nincs? Kedvese?«

□ A leány csak egy mozdulattal intett.

□ »Nincs«.

□ Azután hallgattak. Majd a leány vállat vont és tiszta értelemmel, keserűség nélkül, közönyösen mondta:

□ »Igaz is, nincs mitől félni. Az ember megpróbál mindent, azután semmit sem bán. Mit bálnék? Tizenkét esztendős koromtól szolgállok . . . Hát jöhet«.

□ Az öreg Pesztalits intett a fejével: »Jöhet . . .«